

ZAMONAVIY CHAKANA BANK TIZIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA XALQARO TAJRIBALAR TAHLILI

Xikmetov Nodirbek Ikromovich

TDIU mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19663900>

Ilg'or xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, yetakchi banklar mijozni markaziy strategiyani amalga oshirish orqali mobil bank ilovalari, chatbotlar va virtual assistentlardan foydalangan holda uzluksiz va real vaqt rejimida mijozlar bilan muloqot qilmoqda. Shu tarzda, ma'lumotlar tahlili asosida individual moliyaviy tavsiyalar berish mijozlarning bank xizmatlariga bo'lgan sadoqatini oshiradi va ularning faol ishtirokini ta'minlaydi. Bundan tashqari, omnichannel banking yondashuvi raqamli va jismoniy kontakt nuqtalarida bir xil va barqaror mijoz tajribasini yaratadi, bu esa xizmat ko'rsatish sifatini barcha kanallarda saqlashga yordam beradi.

Moliyaviy samaradorlik nuqtai nazaridan, jarayonlarni avtomatlashtirish va optimizatsiya qilish operatsion xarajatlarni kamaytiradi va inson xatolarini minimal darajaga tushiradi. Raqamli texnologiyalar kredit baholash va firibgarlikni aniqlashda prognozlash tahlillari orqali yordam beradi. Shuningdek, blockchain va biometrik integratsiya mijoz xavfsizligini oshiradi, ishonchni kuchaytiradi va muvofiqlik xarajatlarini kamaytiradi.

Klassik va zamonaviy tadqiqotlar AQSh, Yevropa va Osiyo yetakchi banklarining raqamli transformatsiya orqali mijozlar qoniqishini oshirish va moliyaviy natijalarni yaxshilashdagi tajribalarini namoyon qiladi. Bu natijalar raqamli transformatsiyaning zarurligini va chakana bank xizmatlarining strategik rivojlanishidagi muhimligini tasdiqlaydi. Ilg'or xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, texnologik innovatsiyalar va mijoz markazli yondashuvlar o'rtasidagi muvozanat samarali va barqaror rivojlanishning asosiy omili hisoblanadi.

Shuningdek, Yevropa Ittifoqi tijorat banklarida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ushbu yo'nalishlar qatoriga moliyaviy xizmatlarni mobil va onlayn platformalar orqali amalga oshirish kiradi, bu esa banklarning mijozlar bilan ishlash sifatini oshirish, vaqt va operatsion xarajatlarni kamaytirish, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash hamda xizmatlar tezligi va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xitoy "Internet Plus" dasturi doirasida raqamli sanoatni an'anaviy iqtisodiyot tarmoqlari bilan integratsiya qilmoqda. Singapur "aqlli iqtisodiyot" modelini shakllantirayotgan bo'lsa, Kanada Torontoda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari markazini rivojlantirmoqda. Janubiy Koreya "kreativ iqtisodiyot" dasturi doirasida inson kapitalini rivojlantirish va innovatsiyalarni kengaytirishga e'tibor qaratmoqda, Daniya esa davlat sektorini raqamlashtirishga ustuvor ahamiyat bermoqda. Ushbu tajribalar bank xizmatlari bozorining raqamlashtirilishi nafaqat banklarning biznes jarayonlarini, balki mijozlarga xizmat ko'rsatish yondashuvlarini ham tubdan o'zgartirishini ko'rsatadi.

Raqamli bankni shakllantirish jarayoni bank faoliyatini optimallashtirish, yangi tashkilot madaniyatini joriy etish va moslashuvchan IT-yechimlarni qo'llashni talab etadi. Bu esa yangi mahsulotlarni tezkor joriy etish va mijozlarga individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi. Raqamlashtirish jarayonlari yagona bank platformasi doirasida birlashtirilib, zamonaviy raqamli iqtisodiyot talablariga moslashgan holda rivojlantiriladi.

Amaliyotda faoliyat yuritayotgan raqamli banklar o'z xizmatlarining aksariyat qismini raqamli shaklda taqdim etadi. Ularning infratuzilmasi raqamli kommunikatsiyalarni qo'llab-

quvvatlashga moslashtirilgan bo'lib, texnologik o'zgarishlarga tez moslashish imkoniyatiga ega. Bunday banklar soni ortib borayotgan bo'lib, ayniqsa filial va bankomatlarga ega bo'lmagan banklar jadal rivojlanmoqda. Ular mijozlar ehtiyojlarini chuqur o'rganib, keng ko'lamli moliyaviy va qo'shimcha xizmatlarni taklif etmoqda. Shu asosda, zamonaviy raqamli banklar yuqori darajadagi xizmat sifati, moslashuvchanlik, funksionallik va xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan.

FinTech Assotsiatsiyasi tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 2025-yilda global bank tizimi chuqur transformatsiya bosqichiga kirib, yangi raqamli yo'nalishlar shakllanmoqda¹. Xususan, BigTech kompaniyalari va an'anaviy banklar o'rtasidagi raqobat moliya bozorining asosiy tendensiyalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Yirik texnologik kompaniyalar o'z platformalari orqali moliyaviy xizmatlarni taklif etib, mijozlar bazasini kengaytirishga intilmoqda, bu esa banklar uchun yangi raqobat muhitini shakllantirmoqda.

Shu bilan birga, Integratsiyalashgan moliyaviy xizmatlar (embedded finance) konsepsiyasi keng tarqalmoqda. Ushbu modelga ko'ra, bank xizmatlari va moliyaviy mahsulotlar moliyaviy bo'lmagan kompaniyalar platformalariga integratsiya qilinadi. Natijada mijozlar bank xizmatlaridan bevosita boshqa xizmatlardan foydalanish jarayonida, ya'ni "seamless" (uzluksiz) shaklda foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa xizmat ko'rsatish jarayonini soddalashtirib, mijoz tajribasini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Yana bir muhim yo'nalish – multisegmentli bank xizmatlari bo'lib, u bank mahsulotlarini turli ijtimoiy guruhlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Jumladan, oilaviy bank mahsulotlari, bolalar va keksalar uchun maxsus xizmatlar, shuningdek, ilgari yetarli darajada qamrab olinmagan qatlamlar – frilanserlar va o'zini o'zi band qilgan shaxslar uchun moliyaviy xizmatlarni kengaytirish kuzatilmoqda. Bu esa moliyaviy inkluziya darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ushbu yo'nalishlar bank tizimining kelajakdagi rivojlanishini belgilab beruvchi asosiy tendensiyalar sifatida qaraladi. Ular moliyaviy xizmatlarni yanada moslashuvchan, tezkor va mijozlarga yo'naltirilgan qilish bilan birga, banklar va texnologik kompaniyalar o'rtasidagi hamkorlik va raqobatni yangi bosqichga olib chiqadi.

Chakana bank sektori hozirgi davrda misli ko'rilmagan tezlikda transformatsiyalanib, global moliya tizimining eng dinamik segmentlaridan biriga aylanmoqda. Bank sanoatida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi nafaqat operatsion jarayonlarni optimallashtirishga, balki xizmat ko'rsatish modelini tubdan qayta shakllantirishga olib kelmoqda. Shu bilan birga, mijozlarning moliyaviy xizmatlarga bo'lgan talablari ham sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilib, tezkorlik, qulaylik, shaffoflik va individuallashtirish kabi omillar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

1-jadval

Bank tizimida raqamli transformatsiya yo'nalishlarining ta'sir darajasi bahosi²

№	Yo'nalishlar	Mijoz tajribasi	Biznes o'sishi va transformatsiya	Operatsion samaradorlik ni oshirish	Risklarni boshqarish	Xodimlar malakasini rivojlantirish	Bal l
---	--------------	--------------------	---	---	-------------------------	--	----------

¹ <https://www.fintechru.org> – FinTech Assotsiatsiyasi Rossiya Banki va moliya bozorining asosiy ishtirokchilari tashabbusi bilan tashkil etilgan platforma ma'lumotlari.

² <https://www.fintechru.org> – FinTech Assotsiatsiyasi Rossiya Banki va moliya bozorining asosiy ishtirokchilari tashabbusi bilan tashkil etilgan platforma ma'lumotlari.

		yaxshilas h					
1	BigTech vs BigBanklar	3	4	2	2	1	12
2	Integratsiyala shgan moliyaviy xizmatlar	3	4	2	2	0	11
3	Multisegment li bank xizmatlari	3	2	0	0	1	6
4	QR-to'lovlar (QR-izatsiya)	3	3	2	2	1	11
5	Multimodal bioekvayring	4	3	2	1	1	11
6	Raqamli valyutalar	3	3	3	2	0	11
7	Real aktivlarni tokenizatsiya qilish	3	3	3	2	0	11

2025-yilgi chakana banklar bo'yicha global tahliliy hisobot natijalari ushbu jarayonlarning empirik tasdig'ini beradi. Tadqiqot doirasida 8 000 nafar mijozlarning moliyaviy xulq-atvori, bank mahsulotlari va xizmatlaridan foydalanish tajribasi, ayniqsa kartalar bilan bog'liq operatsiyalar bo'yicha qoniqish darajasi kompleks o'rganilgan. Shuningdek, 700 nafar bank xodimlari hamda 200 nafar yuqori darajadagi menejerlar ishtirokida o'tkazilgan intervyular bank sektoridagi strategik muammolarni aniqlash imkonini bergan. Tadqiqotning geografik qamrovi esa global miqyosda bo'lib, Amerika, Yevropa va Osiyo-Tinch okeani mintaqalarini o'z ichiga oladi.

2-jadval

Xalqaro chakana bank xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalari (trln. AQSh dollari)

Yillar	Xususiy banklar	Davlat ulushi mavjud banklar	Ijtimoiy rivojlanish banklari	Xorijiy banklar	Nobank tashkilotlari	Umumiy bozor hajmi
2023	0,70	0,30	0,10	0,30	0,20	1,60
2024	0,75	0,32	0,12	0,33	0,28	2,00
2025	0,80	0,34	0,13	0,36	0,37	2,10
2026	0,85	0,36	0,15	0,38	0,40	2,14
2027	0,90	0,38	0,17	0,41	0,44	2,30
2028	0,95	0,40	0,18	0,44	0,48	2,45
2029	1,00	0,42	0,19	0,46	0,52	2,59
2030	1,05	0,45	0,20	0,49	0,57	2,76
2031	1,10	0,48	0,21	0,52	0,60	2,91
2032	1,20	0,50	0,22	0,56	0,63	3,11

2033	1,30	0,53	0,23	0,60	0,74	3,40
------	------	------	------	------	------	------

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro chakana bank xizmatlari bozori 2023-2033-yillar oralig'ida barqaror o'sish tendensiyasini namoyon qilmoqda. 2023-yilda umumiy bozor hajmi 1,6 trln. AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2033-yilga kelib bu ko'rsatkich 3,4 trln. dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu esa o'n yil ichida bozor hajmini 2,1 baravarga oshishini anglatadi. O'sish sur'atlari ayniqsa 2027-yildan keyin tezlashib, moliyaviy xizmatlarga bo'lgan talabning ortib borayotganini ko'rsatadi.

Xususiy banklar ushbu bozorda yetakchi segment bo'lib, ushbu tashkilotlar tomonidan ko'rsatiladigan chakana bank xizmatlari hajmi 2023-yildagi 0,7 trln. dollardan 2033-yilga kelib 1,3 trln. dollarga yetishi kutilmoqda. Bu esa xususiy sektorning moslashuvchanligi, innovatsion xizmatlarni tez joriy etishi va mijozlarga yo'naltirilgan strategiyalari bilan izohlanadi. Shu bilan birga, davlat ulushi mavjud banklarda ham barqaror o'sish tendensiyasi saqlanib qolib, 0,3 trln. dollardan 0,53 trln. dollargacha kengayishi prognoz qilinmoqda.

Ijtimoiy rivojlanish banklari nisbatan kichik bozor ulushiga ega bo'lishiga qaramay, ularning dinamik o'sish sur'atlari barqaror ijobiy tendensiyaning namoyon etmoqda. 2023-yilda ijtimoiy rivojlanish banklari tomonidan 0,1 trln. AQSh dollari miqdorida chakana bank xizmatlari ko'rsatilgan bo'lsa, 2033-yilga kelib ushbu ko'rsatkichning 0,23 trln. dollargacha oshishi kutilmoqda. Mazkur o'sish ijtimoiy yo'naltirilgan moliyalashtirish dasturlarining kengayib borayotgani, aholining kam ta'minlangan qatlamlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining takomillashayotgani hamda barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiluvchi loyihalarga investitsiyalar hajmi ortib borayotganini anglatadi. Xorijiy banklar segmenti esa global integratsiya jarayonlari ta'sirida 2033-yilda 2023-yilga nisbatan 2 barobarga oshgan holda 0,6 trln. dollarga yetishi prognoz qilinib, bu holat xalqaro kapital oqimlarining ortib borayotganidan dalolat beradi.

Eng tez o'sayotgan segmentlardan biri nobank tashkilotlari hisoblanadi. Ushbu tashkilotlar 2023-yilda 0,2 trln. dollar chakana bank xizmatlarini ko'rsatgan bo'lsa, 2033-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 3,7 barobarga oshgan holda 0,74 trln. dollarga yetishi kutilmoqda. Bu holat fintech kompaniyalari, raqamli to'lov tizimlari va innovatsion moliyaviy xizmatlarning ommalashuvi bilan bog'liq. Umuman olganda, bozor tarkibida diversifikatsiya kuchayib, an'anaviy banklar bilan bir qatorda yangi moliyaviy institutlarning roli tobora ortib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy chakana bank tizimida muvaffaqiyatga erishish banklardan kompleks transformatsiyani talab etadi. Bu transformatsiya texnologik innovatsiyalarni joriy etish, mijozga yo'naltirilgan strategiyalarni chuqurlashtirish, platformaviy va ekotizim yondashuvlarini rivojlantirish hamda ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilishni o'z ichiga oladi. Shu orqali banklar nafaqat raqobatbardoshligini saqlab qoladi, balki yangi iqtisodiy sharoitlarda barqaror rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi.